

24.2.2026

VTDno/335/2026

Eduskunnan sivistysvaliokunta

Sivistysvaliokunnan kuuleminen: Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2025 (K 20/2025 vp)

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävänä on muun muassa syrjintään puuttuminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen erityisesti vähemmistöjen osalta. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävistä säädetään yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014), laissa yhdenvertaisuusvaltuutetusta (1326/2014) ja ulkomaalaislaissa (301/2004). Valtuutettu kiittää sivistysvaliokuntaa lausuntopyynnöstä.

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta on valituilla painotuksilla kattavasti koottu. Kertomus tarjoaa yleiskatsauksen kielellisten oikeuksien toteutumisen puutteisiin ja kehitysehdotuksiin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu keskittyy lausunnossaan valittuihin painopistealueisiin, erityisesti kielellisten oikeuksien toteutumiseen sosiaali- ja terveystaloudissa.

Mahdollisuus asioida viittomakielellä turvattava

Viittomakieltä käyttävien kielellisistä oikeuksista säädetään perustuslain 17 § 2 momentissa, sekä viittomakielilaissa (359/2015). Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutumista on edelleen syytä parantaa, ja valtioneuvoston arvioida, miten laissäädäntöä tulee kehittää. Yhdenvertaisuusvaltuutettu saa jatkuvasti yhteydenottoja, jotka liittyvät viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutumisen puutteisiin eri elämänalueilla, ja näin mahdolliseen syrjintään. Viittomakieltä käyttävien tarpeet tulkkaukseen on turvattava. Samalla on huomioitava, että viittomakieliset ovat myös kielivähemmistö ja esimerkiksi kasvatuksessa ja koulutuksessa on tuettava laajasti oman kielen käyttämahdollisuuksia.

Viittomakielisillä henkilöillä on oikeus Kelan tulkkauspalveluun. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö sosiaali- ja terveydenhuollon viranomainen olisi velvollinen järjestämään viittomakieliselle henkilölle hänen tarvitsemaansa tulkkausta. Kelan ohjeistuksen mukaan vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluun ei ole oikeutta, jos henkilö saa riittävää ja hänelle sopivaa tulkkausta muun lain nojalla. Tällöin muu järjestämisvelvollinen taho huolehtii tulkin tilaamisen.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tietoon on saatettu tapauksia, joissa terveydenhuollon toimijat ovat sivuuttaneet viittomakielisten asiakkaiden tarpeet tulkkaukselle. Yhdenvertaisuusvaltuutettu selvitti tapausta, jossa kuuro henkilö, joka käyttää ainoastaan viittomakieltä, ei pyynnöistä huolimatta saanut riittävää tulkkausta sairaalassa ollessaan. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi, että HUS ei kumonnut syrjintäolettaa. Koska HUS ei ollut halukas sovintoon, yhdenvertaisuusvaltuutettu teki hakemuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan. Lautakunta katsoi HUSin syrjineen asianomistajaa välillisesti yhdenvertaisuuslain 8 §:n syrjintäkiellon vastaisesti, kun HUS ei ole järjestänyt asianomistajalle riittävää tulkkausta sairaalassa. Lautakunta suositti HUSia maksamaan yhdenvertaisuuslain mukaista hyvitystä. HUS valitti lautakunnan ratkaisusta Helsingin hallinto-oikeuteen, jossa asian käsittely on edelleen kesken.

Tulkkausvelvollisuuden laiminlyönti saattaa johtaa myös yhdenvertaisuuslain 13 § välillisen syrjinnän tilanteeseen, jolloin viittomakielinen henkilö ilman hyväksyttävää syytä joutuu epäedulliseen asemaan vammaisuutensa ja kielensä perusteella. Tulkkauksen puute johtaa helposti myös potilaan itsemääräämisoikeuden loukkauksiin sekä henkilön terveydentilan edellyttämän hyvän hoidon saamisen epäämiseen. Nykytilanne edellyttää ehdottomasti viittomakielisten sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden oikeuksien toteutumisen huolellista arvioimista ja kehittämistä.

Saamen kieliä osaavien ammattilaisten koulutukseen on panostettava

Suomi on sitoutunut turvaamaan saamelaisten sosiaali- ja terveyspalvelut useilla kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla ja julistuksilla. YK:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan julistuksen 24 artiklan mukaan ”alkuperäiskansoihin kuuluvilla yksilöillä on myös syrjimätön oikeus saada kaikkia sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluja”. Vahvemman kansainvälisen sitoumuksen saamenkielisten sote-palveluiden turvaamiseen Suomi on tehnyt ratifioimalla alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan. Viimeisissä (2024) suosituksissaan sopimuksen täytäntöönpanosta Euroopan

neuvoston ministerikomitea suosittelee, että Suomen valtio kiireellisesti ”ryhtyy lisätoimiin varmistaakseen, että inarinsaamea, pohjoissaamea, koltansaamea ja ruotsia käytetään tehokkaasti sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa”.

Laki sotepalveluiden järjestämisestä turvaa asiakkaalle oikeuden asioida saamen kielellä. Lain sanamuoto mahdollistaa saamenkielisen palvelun järjestämisen tulkkauksen avulla. Lähtökohtana tulisi kuitenkin olla palvelun saaminen omalla kielellä ilman tulkin välitystä. Erityisesti kun kyse on esimerkiksi lasten, vanhusten, muistisairaiden tai joidenkin vammaisten henkilöiden palveluista, on kyseenalaista, voidaanko palvelua tarjota yhdenvertaisesti tulkin avustuksella. Mikäli saamenkielinen henkilö joutuu saamenkielisten palveluiden puutteen vuoksi epäedulliseen asemaan, kyse voi olla yhdenvertaisuuslain 13 § tarkoittamasta välillisestä syrjinnästä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden puutteilla saamelaisten kotiseutualueella tai sen läheisyydessä on myös laajempia vaikutuksia saamelaisten mahdollisuuksiin ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Lasten oikeus saada opetusta saamen kielellä on sidottu asumiseen kotiseutualueella. Saamelaisperheiden mahdollisuudet oman kielen ja kulttuurin ylläpitoon ovat siten vahvemmat kotiseutualueella. Mikäli alueen lapsiperheille tärkeitä palveluita heikennetään, kotiseutualue ei ole enää yhtä houkutteleva asuinpaikka. Palveluissa ei siten ole kyse ainoastaan oikeudesta saamenkieliseen sosiaali- ja terveystalouteen, vaan alueen palveluilla turvataan laajemmin vahvempaa kieliympäristöä saamen kielten kehitykselle.

Tällä hetkellä keskeinen ongelma kielellisten oikeuksien toteutumiselle on saamen kieliä taitavien ammattilaisten puute eri aloilla. Tämän korjaaminen vaatii sekä nopeita että pitkäjänteisiä toimenpiteitä. Erityisesti sosiaali- ja terveysalan sekä kasvatuksen ja koulutuksen ammattilaisten koulutukseen tulisi tehdä kohdennettuja toimia. Mahdollisuuksia opiskella saamen kieliä tulisi parantaa ja eri alojen ammattilaisten koulutusta tulisi suunnata erityisesti saamelaisten kotiseutualueelle tai sen läheisyyteen. Saamen kielten osaamiseen on panostettava myös pitkäjänteisesti. Kielipesien asema ja rahoitus tulisi selkeyttää lain tasolla. Nykyään hankemuotoisena järjestettävä saamen kielten etäopetus tulisi vakinaistaa.

Ruotsin kielen osaamisen tason laskuun on puututtava

Ruotsin kielen osaamisen taso on yleisesti heikentynyt sen jälkeen, kun ruotsi muuttui ylioppilaskirjoituksissa vapaaehtoiseksi aineeksi vuonna 2004. Ruotsin

kielen osaamisen heikkeneminen johtaa siihen, ettei perustuslaissa säädetty oikeus saada palveluja omalla äidin kielellä toteudu. Puutteet ruotsinkielisten palveluiden saatavuudessa voivat olla myös syrjintää. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on tehnyt kaksi hakemusta yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan tapauksissa, joissa ruotsinkieliset lapset eivät saaneet palvelua omalla kielellään. Ensimmäisessä tapauksessa poliisi oli kieltäytynyt palvelemasta ruotsinkielistä alaikäistä henkilöä tämän äidinkielellä. Lautakunta ja myöhemmin poliisin tekemän valituksen jälkeen myös hallinto-oikeus totesivat, että kyse oli välittömästä syrjinnästä kielen perusteella. Toisessa tapauksessa lasta syrjittiin, kun hän ei saanut sairaalan päivystyksessä hoitoa mielenterveyden haasteisiin omalla äidinkielellään ruotsiksi. Lautakunta vahvisti välittömän syrjinnän, koska hakijalla on subjektiivinen lakiperusteinen oikeus palveluun omalla kielellään. Lautakunnan ratkaisusta on valitettu ja asian käsittely on kesken hallinto-oikeudessa.

Ruotsin kielen opiskeluun tulisi luoda kannustimia, jotta ruotsinkieliset palvelut toteutuisivat yhdenvertaisesti. Ruotsinkielisten ammattilaisten koulutukseen olisi myös panostettava enemmän. Etenkin pääkaupunkiseudulla on pitkään ollut pulaa pätevistä kasvatuksen ja koulutuksen ammattilaisista. Valtion on huolehdittava siitä, että ruotsinkielisiä koulutuspaikkoja on riittävästi ja niihin hakeminen on houkuttelevaa niin ruotsia kuin muita kieliä äidinkielenään puhuville.

Lopuksi yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnittää huomiota kaikkien kieliryhmien kattavaan kuulemiseen heidän kielellisten oikeuksien toteutumisen tilanteesta ja kehitystarpeista. Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio julkaisi loppuraporttinsa joulukuussa 2025. Raportti sisältää runsaasti kielellisten oikeuksien toteutumiseen liittyviä toimenpide-ehdotuksia. Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessi on työnsä alkuvaiheessa. Prosessille on turvattava riittävät resurssit ja sen suositukset on huomioitava viittomakielisten oikeuksien kehittämisessä.

